

6. Pelerin, 'Beschrijvinge', 29. Idem, 55 geeft een lijst van Staatse edelen op 22 oktober 1663. C.J. Luzac, *De Landen van Overmaze, inzonderheid sedert 1662* (Leiden 1888) 91-93 en 99.
7. Pelerin, 'Beschrijvinge', 29-30.
8. Vgl. voor de geschiedenis van de familie Vos E. von Oidtman, 'Das Geschlecht Voss von Bronsum', *Limburg's Jaarboek* 14 (1908) 205-208 en W. von Negri-Zweibrüggen, 'Ergänzungen zu dem Aufsatz 'Das Geschlecht der Voss von Bronsum'', *Limburg's Jaarboek* 29 (1923) 23-30.
9. RAL, LVO, nr. 998.
10. Broers, *Land van Valkenburg*, 15-20.
11. RAL, LVO nr. 735; Rijksarchief in Noord-Brabant, Archief Raad van Brabant nr. 788 doos 613; E. Slanghen, *Het markgraafschap Hoensbroek en het voormalige Land van Valkenburg* (Maastricht 1859) 286-289; W. Moonen, *Brunssum de eeuwen door* (Brunssum 1952) 133-135.
12. RAL, LVO, nr. 467.
13. Zie losse stukken in het 'Rentenboek des Huyse Bronshem', RAL, LVO, nr. 998.
14. RAL, LVO nr. 996.
15. RAL, LVO, nr. 1002.
16. Hans Willem Vos stierf 7 april 1679. Zijn oudste zoon Johan Godard Nicolaas werd priester. Diens broer Constantijn Willem Jozef bleef ongehuwd en werd krankzinnig. Met zijn overlijden in 1729 stierf het geslacht Vos van Brunssum in mannelijke linie uit.

KORTE AANKONDIGINGEN

In de recente literatuur over de Europese adel laten zich een aantal opvallende trends waarnemen. Een eerste ontwikkeling is de toename van het aantal studies met een cultuurhistorische invalshoek. Hiermee lijkt de geschiedschrijving over de adel een nieuwe richting in te slaan. De nog steeds groeiende hoeveelheid artikelen en boeken over hoven doet bovendien vermoeden dat het onderzoek naar hofcultuur zich tot een eigen subdiscipline aan het ontwikkelen is. Opmerkelijk ook is de grote belangstelling voor het koningschap, met name voor de rituele en mentale aspecten ervan. De oprichting in 1993 van het wetenschappelijke tijdschrift *Majestas* (Keulen: Böhlau Verlag), dat over monarchie 'in de ruimste zin van het woord' handelt, is in dat verband een teken aan de wand.

ALGEMENE STUDIES

Op het slagveld van de immense hoeveelheid literatuur over de Europese adel kunnen een aantal algemene studies ons helpen om het overzicht te behouden. H.M. Scott ed., *The European nobilities in the seventeenth and eighteenth centuries* (Londen en New York: Longman, 1995) wil een status quaestionis van recent onderzoek zijn. Het tweedelige werk bevat opstellen over de Engelse, Nederlandse, Franse, Spaanse, Italiaanse, Deense,

Zweedse, Pruisische, Boheems-Oostenrijkse, Hongaarse, Pools-Litouwse en Russische adel tijdens het Ancien Régime. Een drietal algemene stukken van de eindredacteur zorgt voor de nodige samenhang. J.L. Price stelt aan het einde van zijn essay over de adel in de Republiek de vraag welke invloed de spectaculaire economische ontwikkeling van het 'burgerlijke' Holland op het adellijke ethos had. Hierover is echter nog veel onduidelijk; 'much remains unclear', zegt ook de auteur zelf.

Biedt het werk van Scott een nuttig overzicht op Europees niveau, er zijn ook enkele algemene werken over nationale adelsgroepen gepubliceerd. Felicity Heals en Clive James' geïllustreerde *The gentry in England and Wales, 1500-1700* (Houndmills etc.: Macmillan, 1994) wil een etnografische studie van de Engelse gentry zijn. Eric Mension-Rigau, van wiens hand in 1990 reeds een monografie over de opvoeding van Franse elitegroepen verscheen, deed recentelijk *Aristocrats et grands bourgeois. Éducation, traditions, valeurs* (Parijs: Plon, 1994) het licht zien. Dit werk behandelt de periode vanaf eind negentiende eeuw tot heden. *Die höfische Gesellschaft in Deutschland von der Mitte des 17. bis zum Ausgang des 18. Jahrhundert* (Tübingen: Niemeyer, 1993) van Volker Bauer is een ideaaltypische beschouwing over het fenomeen hofcultuur in het Duitse Rijk.

In de lopende serie *Enzyklopädie Deutscher*

Geschichte (München: Oldenbourg Verlag) zijn inmiddels een aantal voortreffelijke deeltjes over adel en monarchie in Duitsland uitgebracht. Rudolf Endres' *Adel in der Frühen Neuzeit* uit 1993 bijvoorbeeld biedt een encyclopedisch overzicht van de vroeg-moderne Duitse adel en inventariseert tevens de belangrijkste thema's van onderzoek. Aangekondigd in deze serie zijn nog delen over adel, ridderschap en ministerialiteit in de middeleeuwen, ridderlijk-hoofse cultuur en de Duitse adel in de negentiende en twintigste eeuw.

HUIZEN EN TUINEN

Niet ver van de Nederlandse grens bij Arnhem ligt het slot Anholt. Duco van Krugten, de archivaris en conservator van de verzamelingen van de Fürst zu Salm Salm, de eigenaar van de 'Wasserburg Anholt', heeft in het fraaie werk *Geschichte der Anholter Garten- und Parkanlagen. Darstellung einer garten- und parkgeschichtlichen Entwicklung über vier Jahrhunderte* (Anholt, 1994) de geschiedenis van de tuin en het park van het slot geschreven. Uitvoerig gaat hij in op de ontwikkeling van de daar gelegen tuinen. Tevens schetst hij het beeldprogramma van de baroktuin, die na de gedeeltelijke verwoesting van tuin en slot in 1945 is gereconstrueerd. Kleurenafbeeldingen en veel foto's onderstrepen het betoog. Het boek werd in Duitsland ontvangen met de zin: 'Diese Veröffentlichung ist in der allgemeinen Gartengeschichte Westfalens ein Desiderat'.

Onder verantwoordelijkheid van ons medelid jhr. mr. C.C.C.M. van Nispen tot Sevenaer verscheen vorig jaar 't *Suideras en zijn bewoners* (Vierakker, 1994). Verschillende schrijvers belichten in dit kloeke boek niet alleen de geschiedenis van het huis en zijn tuinen, maar ook van zijn verschillende bewoners, met name uit de familie Van der Heyden. Aparte hoofdstukken zijn gewijd aan de meest illustere bewoner Jonkheer Mr. Charles Ruijs de Beerenbrouck, die tussen de beide wereldoorlogen als ministerpresident aan twee ministeries zijn naam gaf. Door dit boek wordt de invloed geïllustreerd die van een huis en zijn bewoners kan uitgaan, niet alleen op streek en provincie, maar óók op de vaderlandse geschiedenis.

ICONOGRAFIE

Nadat in de jaren 1961-1976 negen delen geschiedenis van het grafelijk geslacht Van Limburg Stirum zijn verschenen, heeft de Stichting Van Limburg Stirum een nieuw project aangevat. Bij de Stichting leefde al lang de wens om een iconografie van het geslacht samen te stellen. In de afgelopen dertig jaar waren daarvoor al aantekeningen gemaakt en foto's verzameld. Uit dit materiaal, aangevuld met nieuwe vondsten, is C.J. van Limburg Stirum, *Iconografie van het Geslacht van Limburg Stirum*, (Zutphen: Walburg Pers, 1994) samengesteld. Ter wille van de overzichtelijkheid zijn de portretten gerangschikt naar de verschillende takken van de familie. Daarbinnen is een chronologische volgorde aangehouden. Alle portretten, ook van de aangehuwden zijn afgebeeld. Tevens zijn genealogische overzichten opgenomen. Het werk toont 384 zwart-wit afbeeldingen en drie in kleur. Naast de index is er een aparte toegang op de schilders.

GENEALOGIE EN HERALDIEK

In L. Duerloo en P. Janssens, *Wapenboek van de Belgische adel, van de 15de tot de 20ste eeuw* (Brussel: Gemeentekrediet, 1992) wordt in vier delen, bestaande uit ca. 3400 bladzijden, een compleet overzicht gegeven van alle families die op 21 juli 1992 tot de Belgische adel behoorden. Tevens zijn opgenomen alle geslachten die na 1814 in de adel werden opgenomen, maar die nu zijn uitgestorven. Het werk vermeldt alle adelsgunsten van de vijftiende tot de twintigste eeuw, met de letterlijke weergaven van de beschrijvingen zoals ze in de akten voorkomen. De wapenbeschrijvingen, alfabetisch op familienaam, vullen de eerste drie delen. Het vierde deel geeft de wapenafbeeldingen, gerangschikt naar de heraldische kenmerken. Dit biedt tevens de mogelijkheid anonieme wapens te identificeren.

LITERATUURSIGNALEMENT EUROPESE ADEL 1993

I. ALGEMEEN

José Manuel Calderón Ortega, 'La hacienda de los Duques de Alba en los siglos XV y XVI: las instituciones', *Hispania* 183 (1993) 57-113.

Lothar Gall, *Von der ständischen zur bürgerlichen Gesellschaft*, München: Oldenbourg, 1993.

David García Hernán, 'El estamento nobiliario: los estudios clásicos y el nuevo horizonte historiográfico', *Hispania* 184 (1993) 497-539.

Robert P. Maccubbin en David F. Morrill eds, *The art and architecture of Versailles. Papers presented at the Versailles colloquium - 1985*, Baltimore: Johns Hopkins U.P., 1993.

Edward Muir, *Mad blood stirring: vendetta and factions in Friuli during the Renaissance*, Baltimore: Johns Hopkins U.P., 1993.

Hubertus Neuschäffer, *Schlösser und Herrenhäuser in Estland: ein Handbuch über 200 Häuser und Güter*, Ploen: Neuschäffer, 1993.

Pablo Sánchez León, 'Aspectos de una teoría de la competencia señoral: organización patrimonial, redistribución de recursos y cambio social', *Hispania* 185 (1993) 885-905.

Eileen Spring, *Law, land and family: aristocratic inheritance in England, 1300 to 1800*, Chapel Hill etc: University of North Carolina Press, 1993.

II. MIDDELEEUWEN

Bernard S. Bachrach, *Fulk Nerra, the neo-roman consul, 987-1040: a political biography of the Angevin count*, Berkeley: University of California Press, 1993.

Dominique Barthélemy, *La société dans le comté de Vendôme: de l'an mil au XIVe siècle*, Parijs: Fayard, 1993.

Thomas Biller, *Die Adelsburg in Deutschland. Entstehung, Form und Bedeutung*, München: Deutscher Kunstverlag, 1993.

Marcus Bull, *Knightly piety and the lay response to the first crusade. The Limousin and Gascony, c.970-c.1130*, Oxford: Clarendon Press, 1993.

Maria del Carmen Pallares en Ermelindo Portela, 'Aristocracia y sistema de parentesco en la Galicia de los siglos centrales de la Edad Media. El grupo de los Traba', *Hispania* 185 (1993) 823-840.

William J. Diebold, 'Nos quoque morem illius imitari cupientes. Charles the Bald's evocation and imitation of Charlemagne', *Archiv für Kulturgeschichte* 75 (1993) 271-300.

Rhoda L. Friedrichs, 'Marriage strategies and younger sons in fifteenth-century England', *Medieval Prosopography* 14, afl. 1 (1993) 53-69.

Quentin Griffiths, 'The Nesles of Picardy in the service of the last Capetians', *Francia* 20/1 (1993) 69-78.

Ruth E. Harvey, 'The wives of the 'first troubadour', duke William IX of Aquitaine', *Journal of Medieval History* 19 (1993) 307-325.

Hans-Dieter Heiman, *Hausordnung und Staatsbildung. Innerdynastischen Konflikte als Wirkungsfaktoren des Herrschaftsverfestigung bei den wittelsbachischen Rheinpfalzgrafen und der Herzögen von Bayern. Ein Beitrag zum Normenwandel in der Krise des Spätmittelalters*, Paderborn etc.: Schöningh, 1993.

Cristina Jular Pérez-Alfaro, 'La participación de un noble en el poder local a través de su clientela. Un ejemplo de fines del siglo XIV', *Hispania* 185 (1993) 861-884.

Howard Kaminsky, 'Estate, nobility, and the exhibition of estate in the later middle ages', *Speculum* 68 (1993) 684-709.

Régine le Lan, *Structures de parenté et pouvoirs dans l'aristocratie entre Loire et Rhin (VIIe-Xe siècles)*, Université de Paris I: Thèse de doctorat d'Etat, 1993.

Pierre van Luyn, 'Milites et barones', *Cahiers de Civilisation Médiévale (Xe-XIIe siècles)* 36 (1993) 281-295.

Pascual Martínez Sopena, 'La nobleza de León y Castilla en los siglos XI y XII. Un estado de la question', *Hispania* 185 (1993) 801-822.

Jean Mesqui, *Châteaux et enceintes de la France médiévale: de la défense à la résidence*, 2 dln, Parijs: Picard, 1991-1993.

- Jean-Marie Moeglin, 'Dynastisches Bewusstsein und Geschichtsschreibung. Zum Selbstverständnis der Wittelsbacher, Habsburger und Hohenzollern im Spätmittelalter', *Historische Zeitschrift* 256 (1993) 593-635.
- Peter Moraw, 'Fürstenlob und -tadel in mittelalterlicher deutscher Literatur', *Blätter für Deutsche Landesgeschichte* 129 (1993) 63-78.
- Heribert Müller, *Kreuzzugspläne und Kreuzzugspolitik des Herzogs Philipp des Guten von Burgund*, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1993.
- Helen Nicholson, *Templars, Hospitallers and Teutonic knights: images of the military orders 1128-1291*, New York: Leicester U.P., 1993.
- Illuminato Peri, *Villani e cavalieri nella Sicilia medievale*, Rome/Bari: Guis-Laterza et Figli-Spa, 1993.
- Jürgen Petersohn, 'Die Ludowinger. Selbstverständnis und Memoria eines Hochmittelalterlichen Reichsfürstengeschlechts', *Blätter für Deutsche Landesgeschichte* 129 (1993) 1-39.
- Ana Rodriquez López, 'Linajes nobiliarios y monarquía castellano-leonesa en la primera mitad del siglo XIII', *Hispania* 185 (1993) 841-859.
- Rafael Sanchez Saus, 'Conjeturas sobre las relaciones entre Portugal y la nobleza Andaluza en la región del Estrecho de Gibraltar durante el siglo XV', *Hispania* 183 (1993) 35-56.
- Jürgen Sarnowsky, *Die Wirtschaftsführung des Deutschen Ordens in Preussen (1382-1454)*, Keulen: Böhlau, 1993.
- Jean Scammel, 'The formation of the English social structure: freedom, knights, and gentry, 1066-1309', *Speculum* 68 (1993) 591-618.
- Seigneurs et seigneuries au Moyen Age*, Parijs: Éditions du C.T.H.S., 1993.
- Gregorio del Ser Quijano, 'Movilidad y promoción del grupo eclesiástico y su vinculación con la aristocracia. La diócesis de León en el periodo asturleonés', *Hispania* 185 (1993) 1053-1067.
- Hagith Sivan, *Ausonius of Bordeaux: genesis of a Gallic aristocracy*, Londen/New York: Routledge, 1993.
- Karl Heinz Spiess, *Familie und Verwandtschaft im Deutschen Hochadel des Spätmittelalters: 13. bis Anfang des 16. Jahrhunderts*, Stuttgart: Steiner, 1993.
- Reinhard Stauber, *Herzog Georg von Bayern-Landshut und seine Reichspolitik. Möglichkeiten und Grenzen reichsfürstlicher Politik im wittelsbachisch-habsburgischen Spannungsfeld zwischen 1470 und 1505*, Kallmünz: Lassleben, 1993.
- Hans-Joachim Stoll, *Der Bühl von Jenaloebnitz: ein mittelalterlicher Burghügel in Ostthüringen*, Stuttgart: Konrad Theiss, 1993.
- Hugh M. Thomas, *Vassals, heiresses, crusaders, and thugs. The gentry of Angevin Yorkshire 1154-1216*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1993.
- Cinzio Violante ed., *Nobiltà e chiese nel medioevo e altri saggi. Scritti in onore Gerd G. Tellenbach*, Rome: Jouvence, 1993.
- III. NIEUWE TIJD
- Peter S. Bearman, *Relations into rhetorics: local elite and social structure in Norfolk England, 1540-1640*, New Brunswick: Rutgers U.P., 1993.
- Keith M. Brown, 'The Scottish aristocracy, anglicization and the court, 1603-1638', *Historical Journal* 36 (1993) 543-576.
- J.T. Cliffe ed., *The puritan gentry besieged, 1650-1700*, Londen etc.: Routledge, 1993.
- Jonathan Dewald, *Aristocratic experience and the origins of modern culture: France 1570-1715*, Berkeley: University of California Press, 1993.
- Rudolf Endres, *Adel in der frühen Neuzeit*, München: Oldenbourg, 1993.
- Amand S. Eurich, *The economics of power: the private finances of the house of Foix-Navarre-Albret during the Religious Wars*, Kirxville: Sixteenth Century Journal, 1993.
- Michèle Galand, *Charles de Lorraine, gouverneur général des Pays-Bas autrichiens (1744-1780)*, Brusel: Éditions de l'Université de Bruxelles, 1993.
- Nuno Gonçalo Monteiro, 'Casa, reprodução social e celibato: a aristocracia portuguesa nos séculos XVII e XVIII', *Hispania* 185 (1993) 907-936.
- Julian Goodare, 'The nobility and the absolutist state in Scotland, 1584-1638', *History* 78 (1993) 161-182.

- Ralph A. Griffiths, *Sir Rhys ap Thomas and his family: a study in the War of the Roses and early Tudor politics*, Cardiff: University of Wales Press, 1993.
- Wieland Held, 'Das Adelsgeschlecht der Brandenstein im 16. Jahrhundert. Seine wirtschaftliche und soziale Position im ernestinisch-sächsischen Territorialstaat', *Vierteljahrschrift für Sozial- und Wirtschaftsgeschichte* 80 (1993) 175-196.
- J. Hernández Franco en V. Montojo Montojo, 'Cultura del honor, linaje-patrón y movilidad social en cartagena durante los siglos XVI y XVII', *Hispania* 185 (1993) 1009-1030.
- Christine van den Heuvel, 'Das Osnabrücker Schloss. Quellen zur Baugeschichte, Hofhaltung und Gartenanlage im Hauptstaatsarchiv Hannover', *Osnabrücker Mitteilungen* 98 (1993) 87-113.
- J.R. Jones, *Marlborough*, Cambridge: Cambridge U.P., 1993.
- Robert J. Kalas, 'The noble widow's place in the patriarchal household: the life and career of Jeanne de Gontault', *Sixteenth Century Journal* 24 (1993) 519-539.
- Martine Lambert-Gorges ed., *Les élites locales et l'état dans l'Espagne moderne du XVIe au XIXe siècle*, Parijs: CNRS-Éditions, 1993.
- Hilda Lietzmann, *Herzog Heinrich Julius zu Braunschweig und Lüneberg (1564-1613): Persönlichkeit und Wirken für Kaiser und Reich*, Braunschweig: Selbstverlag des Braunschweigischen Geschichtsvereins, 1993.
- Klaus Malettke, 'Wallenstein – général, prince d'Empire et homme politique dans la Guerre de Trente Ans', *Francia* 20/II (1993) 21-33.
- Michael Martin, 'Ezechiel du Mas, comte de Mélac (1630-1704). Eine biographische Skizze', *Francia* 20/II (1993) 35-68.
- M. Nassiet, *Noblesse et pauvreté. La petite noblesse en Bretagne, XVe-XVIIIe siècle*, Rennes: Société d'Histoire et d'Archéologie de Bretagne, 1993.
- Peter Neu, 'Herzog Philipp Karl von Arenberg-Arschot und der Maler Peter Paul Rubens', *Jahrbuch für Westdeutsche Landesgeschichte* 19 (1993) 363-375.
- Noblesse, état et société en Russie: XVIe-début du XIXe siècle*, Parijs: Éditions de l'École des Hautes Études et Sciences, 1993.
- Martina Postberg, 'Das Epitaph Otto von Dorgelos im Paulusdom zu Münster. Ein gesichertes Werk von Melchior Kribbe', *Westfalen* 71 (1993) 1-30.
- David Potter, *War and government in the French provinces: Picardy 1470-1560*, Cambridge: Cambridge U.P., 1993.
- David L. Potter, 'Les Allemands et les armées françaises au XVIe siècle. Jean-Philippe Rhingrave, chef de lansquenets: étude suivie de sa correspondance en France, 1548-1566', *Francia* 20/II (1993) 1-20.
- Stefan Rhein ed., *Die Kraichgauer Ritterschaft in der frühen Neuzeit*, Sigmaringen: Thorbecke, 1993.
- N.A.M. Rodger, *The insatiable earl: a life of John Montagu, fourth Earl of Sandwich 1718-1792*, Londen: HarperCollins, 1993.
- J. Russell Major, *From Renaissance Monarchy to Absolute Monarchy. French kings, nobles and estates*, Baltimore: Johns Hopkins U.P., 1993.
- Jan Samuelson, *Aristokrat eller förädlad bonde? Det svenska frälsets ekonomi, politik och sociala förbindelser under tiden 1523-1611*, Lund: Lund U.P., 1993.
- Maria Antonietta Visceglia, 'Un group social ambiguë. Organisation, stratégies et représentations de la noblesse napolitaine', *Annales E.S.C.* 48 (1993) 819-851.
- Carl Vossen, *Anna Maria. Die letzte Medici. Kurfürstin zu Düsseldorf*, Düsseldorf: Stern, 1993.

IV. NIEUWSTE TIJD

- Andrew Adonis, *Making aristocracy work: the peerage and the political system in Britain, 1884-1914*, New York: Oxford U.P., 1993.
- Anthony L. Cardoza, 'The long goodbye: the landed aristocracy in north-western Italy', *European History Quarterly* 23 (1993) 323-358.
- Beth Fowkes Tobin, *Superintending the poor: charitable ladies and paternal landlords in British fiction, 1770-1860*, New Haven: Yale U.P., 1993.
- Daniela Neri, *Anton Freiherr von Cetto (1756-1847). Ein bayerischer Diplomat der napoleonischen Zeit. Eine politische Biographie*, Sigmaringen: Thorbecke, 1993.
- Monique de Saint Martin, *L'espace de la noblesse*, Parijs: Éditions Metaille, 1993.

V. MONARCHIE

- Tarsicio de Azcona, *Isabel la Católica. Estudio crítico de su vida y su reinado*, Madrid: Biblioteca de autores cristianos, 1993.
- M. Becher, *Eid und Herrschaft. Untersuchungen zum Herrscherethos Karls des Grossen*, Sigmaringen: Thorbecke Verlag, 1993.
- J.W. Bernhardt, *Itinerant kingship and royal monasteries in early medieval Germany c.936-1075*, Cambridge: Cambridge U.P., 1993.
- Egon Boshof, *Königtum und Königsherrschaft im 10. und 11. Jahrhundert*, München: Oldenbourg, 1993.
- Yves Bottineau, *Les Bourbons d'Espagne 1700-1800*, Parijs: Fayard, 1993.
- Patrick Boucheron, Jean-Marie Cauchies e.a., *Les princes et le pouvoir au Moyen-Age*, Parijs: Publications de la Sorbonne, 1993.
- Jos. Bouveroux, *Koning Boudewijn: macht en invloed van de monarchie in België*, Antwerpen: Standaard, 1993.
- J.H. Burns, *Lordship, kingship and empire: the idea of monarchy 1400-1525*, New York: Clarendon Press 1993.
- Joseph F. O'Callaghan, *The learned king: the reign of Alfonso X of Castile*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1993.
- Margaret Christian, 'Elizabeth's preachers and the government of women: defining and correcting a queen', *Sixteenth Century Journal* 24 (1993) 561-576.
- Gertry Colin, *Rois et reines de Belgique. L'histoire mouvante des châtelains de Laeken*, Parijs: Presses de la Cité, 1993.
- Anne J. Duggan ed., *Kings and kingship in medieval Europe*, Londen: King's College Londen, 1993.
- Jean Dunbabin, 'What's in a name? Philip, king of France', *Speculum* 68 (1993) 949-968.
- Franz-Reiner Erkens, 'Sicut Esther regina. Die westfränkische Königin als consors regni', *Francia* 20/1 (1993) 15-38.
- Lutz Fenske en Thomas Zotz eds, *Die deutschen Königspfalzen. Repertorium der Pfalzen, Königspfalzen und übrigen Aufenthaltsorten der Könige im deutschen Reich des Mittelalters*, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1993.
- John Gillingham ed., *Richard III: a medieval kingship*, New York: St. Martins, 1993.
- Vivian Green, *The madness of kings: personal trauma and the fate of nations*, New York: St. Martins, 1993.
- Edward Gregg, 'New light on the authorship of the life of James II', *English Historical Review* 108 (1993) 947-965.
- John Hardman, *Louis XVI*, New Haven: Yale U.P., 1993.
- René Häusler, *Rückkehr der Mitte? Königtum zwischen Mythos und Moderne; ein Beitrag zur Theorie der Monarchie im Zeichen des wiedererstarkenden Royalismus in Ostmittel- und Südosteuropa*, Frankfurt am Main: Haag & Herchen, 1993.
- Paul-Joachim Heinig ed., *Kaiser Friedrich III. (1440-1493) in seiner Zeit. Studien anlässlich des 500. Todestags am 19. August 1493/1993*, Keulen: Böhlau, 1993.
- Geraldine A. Johnson, 'Pictures fit for a queen: Peter Paul Rubens and the Marie de' Medici cycle', *Art History* 16 (1993) 447-469.
- Iiro Kajanto, *Christina Heroína: mythological and historical exemplification in the latin Panegyrics on Christina queen of Sweden*, Helsinki: Suomalainen tiedeakatemia, 1993.
- Xavier Kawa-Topor, 'L'image du roi dans le Roman de Renart', *Cahiers de Civilisation Médiévale (Xe-XIIIe siècles)* 36 (1993) 263-280.
- R. Kleinman, *Anne d'Autriche*, Parijs: Fayard, 1993.
- Hartwig Kleve, 'Kaiser Friedrich II. und die Ritterorden', *Deutsches Archiv für die Erforschung des Mittelalters* 49 (1993) 39-73.
- Alfred Kohler en Friedrich Edelmayer eds, *Hispana-Austria: die katholischen Könige, Maximilian I. und die Anfänge der Casa de Austria in Spanien*, München: Oldenbourg, 1993.
- Philip Kongs, *The Hannoverian kings and their homeland. A study of the Personal Union, 1714-1837*, Lewes: Book Guild, 1993.

- Peggy Liss, *Isabel the queen. Life and times*, New York: Oxford U.P., 1993.
- Wallace MacCaffrey, *Elizabeth I*, Londen: Edward Arnold, 1993.
- Veronica Mac Lean, *Crowned heads. Kings, sultans and emperors, a royal quest*, Londen etc.: Hodder & Stoughton, 1993.
- Rosemary Muir Wright, 'An image fit for a king: the Glazier Psalter reconsidered', *Journal of Medieval History* 19 (1993) 69-124.
- Jan Paul Niederkorn, 'Konrad III. als Gegenkönig in Italien', *Deutsches Archiv für die Erforschung des Mittelalters* 49 (1993) 589-600.
- Otto Gerhard Oexle, 'Lignage et parenté, politique et religion dans la noblesse du XIIe siècle: l'évangélaire de Henri le Lion', *Cahiers de Civilisation Médiévale (Xe-XIIIe siècles)* 36 (1993) 339-354.
- D.D.R. Owen, *Eleanor of Aquitaine. Queen and legend*, Oxford/Cambridge: Blackwell, 1993.
- John Carmi Parsons ed., *Medieval queenship*, New York: St. Martins, 1993.
- Kenneth Pennington, *The prince and the law, 1200-1600. Sovereignty and rights in the western legal tradition*, Berkeley: University of California Press, 1993.
- Jürgen Petersohn, 'Echte' und 'falsche' Insignien im deutschen Krönungsbrauch des Mittelalters? Kritik eines Forschungsstereotyps, Stuttgart: Steiner, 1993.
- Les princes et le pouvoir au Moyen Age. XXIIIe congrès de la S.H.M.E.S. Brest, mai 1992*, Parijs: Publications de la Sorbonne, 1993.
- Friedrich Prinz, *Ludwig II. Ein königliches Doppelleben*, Berlijn: Siedler, 1993.
- Richard Rex, *Henry VIII and the English Reformation* New York: St. Martin's Press, 1993.
- Michael T. Reynolds, 'René of Anjou, king of Sicily, and the Order of the Croissant', *Journal of Medieval History* 19 (1993) 125-161.
- B. Ribémont en M. Salvat, 'De Francion à Hugues Capet, descendant d'un boucher. Légende des origines et encyclopédisme', *Moyen Age* 99 (1993) 249-262.
- Kevin Sharpe, *The personal rule of Charles I*, New Haven: Yale U.P., 1993.
- G. Sivéry, *Philippe Auguste*, Parijs: Plon 1993.
- Keith J. String, *The reign of Stephen: kingship, warfare and government in twelfth-century England*, Londen: Routledge, 1993.
- M. Tanner, *The last descendant of Aeneas. The Hapsburgs and the mythic image of the emperor*, New Haven/New York: Yale U.P., 1993.
- Huguette Taviani-Carozzi, 'De l'histoire au mythe: la généalogie royale anglo-saxonne', *Cahiers de Civilisation Médiévale (Xe-XIIIe siècles)* 36 (1993) 36 (1993) 355-373.
- Raymond B. Waddington, 'Elizabeth I and the Order of the Garter', *Sixteenth Century Journal* 24 (1993) 97-113.
- Gisela Weiss, 'Kaiserfeiern in Westfalen. Zur politischen Kultur des Zweiten deutschen Kaiserreichs', *Westfalen* 71 (1993) 93-120.
- Monika Wienfort, *Monarchie in der bürgerlichen Gesellschaft. Deutschland und England von 1640-1848*, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1993.
- Michael Wolfe, *The conversion of Henry IV. Politics, power and religious belief in Early Modern France*, Cambridge/Londen: Harvard U.P., 1993.

VI. HOF CULTUUR

- Francis Ames-Lewis en Anka Bednarek eds, *Mantegna and 15th century court culture: lectures delivered in connection with the Andrea Mantegna exhibition at the Royal Academy of Arts*, Londen: Department of History of Art, Birkbeck College, University of London, 1993.
- Johan Michael Archer, *Sovereignty and intelligence. Spying and court culture in the English Renaissance*, Stanford: Stanford U.P., 1993.
- Volker Bauer, *Die höfische Gesellschaft in Deutschland von der Mitte des 17. bis zum Ausgang des 18. Jahrhunderts. Versuch einer Typologie*, Tübingen: Niemeyer Verlag, 1993.
- Rudolf Braun en David Gugerli, *Macht des Tanzes – Tanz der Mächtigen. Hoffeste und Herrschaftszeremonie 1550-1914*, München: Beck, 1993.

- Robert O. Bucholz, *The Augustan court: queen Anne and the decline of court culture*, Stanford: Stanford U.P., 1993.
- N.R.R. Fisher, 'The Queenes courte in her councell chamber at Westminster', *English Historical Review* 108 (1993) 314-337.
- S.J. Gunn, 'The courtiers of Henry VII', *English Historical Review* 108 (1993) 23-49.
- Anne-Kathrin Henkel, 'Vom Leben und Sterben der fürstlichen Hofapotheckerin Anna Erbe ([1560]-1616). Überlegungen zur Funktion des Hofes für die Erwerbstätigkeit von Frauen in der Frühen Neuzeit', *Wolfenbütteler Barock-Nachrichten* 20 (1993) 35-45.
- Peter Holman, *Four and twenty fiddlers: the violin at the English court 1540-1690*, New York: Clarendon Press, 1993.
- David Howard ed., *Art and patronage in the Caroline courts: essays in honour of Sir Oliver Millar*, Cambridge: Cambridge U. P., 1993.
- Sharon Kettering, 'Brokerage at the court of Louis XIV', *The Historical Journal* 36 (1993) 69-87.
- Warren Kirkendale, *The court musicians in Florence during the principate of the Medici: with a reconstruction of the artistic establishment*, Firenze: Olschki, 1993.
- Samuel John Klingensmith, *The utility of splendor. Ceremony, social life and architecture at the court of Bavaria, 1600-1800*, Chicago: Chicago U.P., 1993.
- Heidrun Kurz, *Barocke Prunk- und Lustschiffe am Kurfürstlichen Hof zu München*, München: UNI-Druck, 1993.
- Helmut Lahrkamp, 'Beiträge zur Hofhaltung des Fürstbisschofs Christoph Bernhard von Galen; mit einem Exkurs über Pictorius d. Ä.', *Westfalen* 71 (1993) 31-71.
- Joachim Leeker, 'Ein europäisches Gesellschaftsideal im Wandel: das Bild des Höflings bei Castiglione, seine Vorläufer und seine Rezeption in Novellen der Renaissance', *Wolfenbütteler Renaissance Mitteilungen* 17 (1993) 51-75.
- Christian de Mérindol, *Les fêtes de chevalerie à la cour du roi René. Emblématique, art et histoire (les joutes de Nancy, le pas de Saumur et le pas de Tarascon)*, Parijs: Editions de CTHS, 1993.
- Agnes Page, *Vêtir le Prince. Tissus et couleurs à la cour de Savoie (1427-1447)*, Lausanne: Université de Lausanne, 1993.
- Friedrich Polleross, 'Dem Adel und fürstlichen Standt gemes Curiosi: die Fürsten von Liechtenstein und die barocke Kunst', *Frühenzeit Info* 4 (1993) 17-36.
- John P. Spielman, *The city and the crown: Vienna and the imperial court, 1600-1740*, West Lafayette: Purdue U.P., 1993.
- Simon Thurley, *The royal palaces of Tudor England. Architecture and court life 1460-1547*, New Haven: Yale U.P., 1993.
- Matthew H. Wikander, *Princes to act: royal audience and royal performance, 1578-1792*, Baltimore: Johns Hopkins Press, 1993.
- Perez Zagorin, 'Sir Thomas Wyatt and the court of Henry VIII: the courtier's ambivalence', *Journal of Medieval and Renaissance Studies* 23 (1993) 113-141.

VII. GENEALOGIE EN HERALDIEK

- Oscar Coomans de Branchène, *État présente de la noblesse belge. Annuaire de 1993*, 2 dln, Brussel, Collection État Présent, 1993.
nb: betreft families Liem-Meer.
- Walter von Hueck, *Genealogisches Handbuch des Adels* 104 (1993). Adelige Häuser B Band XX, Limburg an der Lahn: C.A. Starke Verlag, 1993.
- Walter von Hueck, *Genealogisches Handbuch des Adels* 105 (1993). Gräfliche Häuser Band XIV, Limburg an der Lahn: C.A. Starke Verlag, 1993.
- Detlev Schwennicke, *Europäische Stammtafeln. Stammtafeln zur Geschichte der Europäischen Staaten XV. La Bourgogne au Moyen Age*, Marburg: J.A. Stargardt, 1993.

BERICHTEN

MEDEDELINGEN OVER DE LANDDAG 1995

De tweede landdag van de Werkgroep Adels-geschiedenis wordt gehouden op vrijdag 26 mei 1995 te Utrecht in de Senaatszaal van het Academiegebouw van de Universiteit Utrecht op het Domplein. Het thema van de ochtend-essie is 'Laat-Romeinse en Karolingische adel'. In de middaglezingen komen verschillende facetten van het leven op adellijke landhuizen in Nederland aan de orde. De kosten voor deelname aan de landdag bedragen fl. 25,- voor leden en fl. 35,- voor niet-leden (inclusief koffie, lunch, thee en borrel na afloop). U kunt zich voor deelname opgeven door het bijgesloten inschrijvingsformulier in te vullen en op te sturen.

SAMENVATTING VAN DE LEZINGEN

H.C. Teitler

Laat-Romeinse (senatoriale) adel

Omstreeks 400 na Chr. besloten de twintigjarige Melania de Jongere, telg uit het aanzienlijke Romeinse geslacht der Valerii, en haar eveneens adellijke echtgenoot Pinianus zich voortaan van seksuele gemeenschap te onthouden en zich uitsluitend aan de christelijke godsdienst te wijden. Als gevolg van deze beslissing verkochten zij hun (talrijke) bezittingen en besteedden zij de opbrengst ervan aan werken van liefdadigheid. Dit (en nog veel meer) valt te lezen in een waarschijnlijk door Gerontius geschreven biografie van Melania, die een belangrijke bron van kennis vormt voor wie geïnteresseerd is in de 'Besitz- und Lebensverhältnisse' der laat-Romeinse senatoriale adel. Deze *Vita Melaniae* vormt het uitgangspunt voor een uiteenzetting waarin aandacht zal worden besteed aan zaken als: samenstelling van de adel; rangen en standen binnen de adel; verhouding van de adel tot de keizer(s); geografische spreiding (Rome versus Constantinopel); rijkdom, macht en invloed; verhouding tot de christelijke kerk. De nadruk zal daarbij gelegd worden op de positie van de adel in de stad

Rome, dat lange tijd een bolwerk van heidens verzet is geweest tegen het hand over hand toenemend christendom.

Mayke de Jong

Karolingische aristocratie

In zijn commentaar op de Regel van Benedictus (c. 840) legde de monnik Hildemar uit dat iemand die 'adellijk' (*nobilis*) was, daarmee nog niet per definitie 'rijk' (*dives*) was; er waren immers vele armen van aristocratische herkomst, en tal van rijken die uit de boerenstand stamden. De observatie van deze bereide monnik, die gevormd werd in Noord-Frankrijk (Corbie) en zijn commentaar schreef in Noord-Italië (Civate), maakt duidelijk dat 'aristocratie' in het Karolingische Rijk een rekbaar begrip was. Het lot van aristocratische families hing ten nauwste samen met hun binding met het hof. Zij dankten hun aanzien in belangrijke mate aan de ambten en gunsten die zij uit koninklijke hand ontvingen. Machtige families kwamen pijlsnel op, maar verdwenen soms ook weer na enige generaties. Deze voordracht zal vooral gaan over de Karolingische toplaag van de koninklijke 'getrouwen' (*fideles*): waarop baseerden zij hun macht, en welke middelen konden zij aanwenden om hun positie te consolideren? Vanuit de negende-eeuwse situatie zullen wij terugblikken naar eerdere eeuwen, met de volgende vragen in het achterhoofd: waaraan herkende men in de vroege middeleeuwen de echte en onvervalste *nobilis*? In welke opzichten onderscheidden deze vroegmiddeleeuwse aristocraten zich van hun laat-Romeinse voorgangers.

H. Wassenaar

De jacht op de Veluwe in de zeventiende eeuw

Binnen de grenzen van de Republiek vormde de Veluwe het grootste aaneengesloten jachtareaal. Volgens Edward Southwell, die enige tijd in het gevolg van stadhouder-koning Willem III verkeerde, was de Veluwe zelfs 'one of the best hunting Countrys in ye world'. Nu is de jacht niet alleen van

daag de dag een gevoelig onderwerp, dat was het in vroeger tijden evenzeer. Zoals er tegenwoordig vraagtekens worden gezet bij de aard van het jachtbedrijf en de mentaliteit van de jagende mens, zo maakte men zich vroeger vooral druk om de vraag wie er mocht jagen en op welk wild er gejaagd mocht worden.

Volgens Willem Anne van Spaen van Hardestein was het specifieke karakter van het Veluwe kwartier hierin gelegen dat het sinds de middeleeuwen 'eigentlich de Wildbaan van de Vorst' was. Bovendien meende hij dat het recht om te jagen al sinds eeuwen een privilege van de adel was. Van Spaen schreef dit in 1784, toen het recht op de jacht weer een 'hot topic' was geworden. Zijn standpunt vond onvoldoende weerklank. Als ideaal heeft Van Spaen waarschijnlijk de situatie onder de stadhouder-koning Willem III voor ogen gehad. Diens machtspositie binnen de Republiek is wel omschreven als 'semi-monarchaal'. Als dat ergens gold, dan was het wel op de Veluwe, en met name in verband met de jacht. De stadhouder-koning was een hartstochtelijk jager en hij koos de Veluwe, in navolging van zijn vader Willem II, als zijn favoriete jachtterrein. Op welke wijze gaven deze Oranjes uiting aan hun jachtpassie en wat waren daarvan de gevolgen voor het Veluwe land en zijn ingezetenen?

A.J. Mensema

Het huiselijk leven op Warmelo in de achttiende eeuw

'De stad is leeg van fatsoenlijke mensen', schreef mevrouw Boreel-Pels in 1761 aan haar kleinzoon, toen zij tegen haar wil de zomer in Amsterdam moest verblijven. In die tijd was het een vanzelfsprekendheid, dat men de zomer op een aangenaam gelegen buitenplaats doorbracht. Golden in het westen ook nog prestige-overwegingen voor het houden van een buiten, in het oosten had de traditie nog het volle accent. De gefortuneerde stedelingen in het westen hadden meestal weinig grondbezit rond hun lustoorden en het bezit was vaak alleen een luxe-object; terwijl in het oosten zo'n

goed vaak generaties lang in de familie was en de economische grondslag was van hun welstand én hun aanzien. Een traditie die nog tot aan de crisisjaren in met name Overijssel, Gelderland en Utrecht werd voortgezet.

In 1780 huwde Derk Bentinck tot Diepenheim met Elisabeth Sloet van Warmelo. Bij die gelegenheid werd op Warmelo een 'soirée musicale' gegeven, die bijgewoond werd door familieleden en vrienden. Ook aanwezig was de oude mevrouw Van Dedem-Van Rechteren, die thuisgekomen op het huis de Gelder bij Wijhe aan haar dochter verslag deed van de avond. Zij beschreef de fraaie toiletten, wie met wie danste en natuurlijk verhaalde zij van de laatste 'gossip'. Van een familielid op het feest had zij het recept ontvangen voor een pudding met maar liefst twintig eieren, die zij haar dochter zeer aanbeval. Voorts schreef zij over de vele ziekten en het chronische geldgebrek.

Kortom een doorsnede van een brief van een moeder aan haar dochter. Gelukkig zijn er uit de tweede helft van de achttiende eeuw een groot aantal brieven bewaard gebleven van bewoners van de havezate Warmelo bij Diepenheim in Overijssel en van hun familieleden. Zij geven een fraai voorbeeld van het dagelijks en huiselijk leven op zo'n havezate. Warmelo 'revisited'.

L.H. Albers

Heren houden van hoven: tuinaanleg op adellijke landgoederen

In deze voordracht wordt aan de hand van dia's een beeld gegeven van tuinen op adellijke landgoederen in de Republiek. Ingegaan zal worden op de vraag hoe deze eruit zagen, wat er thans nog van de tuinaanleg rest en hoe dit erfgoed bewaard en beheerd kan worden. Hierbij zal onder meer worden gekeken naar de situatie rond de kastelen Buren, Soelen en Middachten.

AUTEURS

R.H. Alma (geb. 1963), studeerde wiskunde en geschiedenis aan de Rijksuniversiteit Groningen en bereidt momenteel een proefschrift over het Groninger patriciaat en de Ommelander adel in de late middeleeuwen voor.

H.J.S.M. Broers (geb. 1962), studeerde geschiedenis aan de Universiteit Utrecht en is hoofdredacteur van het tijdschrift *Bron van Brunsham*